

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ

MECHANISM OF STATE REGULATION OF CAPITAL REPRODUCTION

У статті розглянуто підходи до державного регулювання в цілому та державного регулювання відтворення основного капіталу зокрема. Визначено цілі, функції та основні завдання державного регулювання відтворення основного капіталу. На основі проведеного дослідження запропоновано схему механізму державного регулювання відтворення основного капіталу.

Ключові слова: основний капітал, державне регулювання, механізм, функції держави, оборотний капітал, природний капітал.

В статье рассмотрены подходы к государственному регулированию в целом и государственного регулирования воспроизводства основного капитала в частности. Определены цели, функции и основные задачи государственного регулирования воспроиз-

изводства основного капитала. На основе проведенного исследования предложена схема механизма государственного регулирования воспроизводства основного капитала.
Ключевые слова: основной капитал, государственное регулирование, механизм, функции государства, оборотный капитал, природный капитал.

The approaches to state regulation and state regulation of reproduction of capital in particular are considered in the article. Purposes, functions and main tasks of state regulation of capital reproduction are defined. Based on the research the scheme of state regulation of capital reproduction is proposed.

Key words: capital, government regulation, mechanisms, functions of the state, working capital, natural capital.

УДК 330.313

Васюник Т.І.

студент

Львівський національний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. Важливу роль у процесі відтворення основного капіталу відіграє його механізм, формування та функціонування якого наразі на теоретико-методологічному рівні поки не відпрацьовано. Саме тому механізм державного регулювання відтворення основного капіталу доречно, на нашу думку, представити як складну компонентну структуру, яка розкриває сутність державного регулювання відтворення основного капіталу та проявляється в забезпеченні взаємодії між суб'єктами та об'єктами такого регулювання, утворює цілісну систему з асиметричним впливом її елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів механізму державного регулювання відтворення основного капіталу здійснили такі вчені, як: В. Александров, В. Базилевич, О. Болховітінова, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, П. Єщенко, М. Зверяков, Б. Кваснюк, С. Кіреєв, І. Крючков, В. Мандибур, М. Меламед, В. Мунтіян, І. Малоий, А. Ревенко, Л. Федулов та інші вчені.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження підходів до розуміння поняття «механізм державного регулювання відтворення основного капіталу».

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж перейти до розгляду механізму державного регулювання відтворення основного капіталу, слід зазначити, що опрацювання значної кількості економічної літератури дало нам підстави зробити висновок про відсутність єдиного підходу як до визначення дефініції «державне регулювання», так і до поняття «державне регулювання відтворення основного капіталу». Як наслідок, можемо стверджувати про наявність як мінімум чотирьох підходів до визначення даної категорії. Суть пер-

шого підходу полягає в тому, що державне регулювання асоціюється із діяльністю органів державної влади щодо цілеспрямованого впливу на поведінку суб'єктів господарювання шляхом застосування різноманітних методів і засобів [1, с. 35].

Ототожнення державного регулювання із системою типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, здійснюваних правомочними державними установами та суспільними організаціями з метою стабілізації та пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що змінюються, є характерною рисою другого підходу [2, с. 27].

Основною характеристикою третього підходу є те, що під державним регулюванням розуміють комплекс основних форм і методів, за допомогою яких державні установи та організації здійснюють цілеспрямований вплив на розвиток суспільного способу виробництва для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються [3, с. 78].

Особливістю четвертого підходу є те, що державне регулювання асоціюється із системою заходів задля забезпечення виконання своїх функцій державою. Цілком погоджуючись із запропонованим підходом, вважаємо, що він є найбільш удалий, оскільки, як показує досвід, невиконання державою своїх функцій і неврахування в них особливостей економічного стану, а також історичних та національних умов економічного розвитку країни призводить до вкрай негативних наслідків.

Щодо розуміння терміну «державне регулювання» західними науковцями, то слід зазначити що в широкому розумінні відбувається ототожнення з терміном «державне втручання в економіку», а в більш вузькому – з адміністративно-правовими функціями держави щодо діяльності підприємницьких структур.

Наше розуміння державного регулювання економіки полягає в тому, що під цим терміном ми пропонуємо розуміти процес впливу держави на господарське і соціальне життя суспільства з метою досягнення певних цілей за допомогою відповідних засобів. У принципі ми ототожнюємо поняття «державне регулювання економіки» з поняттям «державна економічна політика», оскільки як перше, так і друге немислимі без невтручання держави в господарські процеси.

Пошук визначення терміну «державне регулювання відтворення основного капіталу» засвідчив, що нині воно відсутнє у вітчизняній економічній літературі. На основі узагальнення і логічного аналізу пропонуємо власне визначення поняття «державного регулювання відтворення основного капіталу» – це цілеспрямований вплив держави через економічні, організаційні, контрольні й інші заходи, націлені на визначення потреби в основному капіталі, пошуку способів і джерел його відтворення з метою ефективності його використання в національній економічній системі. Таким чином, основним завданням державного регулювання відтворення основного капіталу є забезпечення стабільного економічного зростання та розвитку і створення цілісного механізму такого відтворення.

Об'єктом державного регулювання відтворення основного капіталу є основні засоби, а його суб'єктом – держава через відповідні державні органи законодавчої і виконавчої влади різних рівнів.

Щодо цілей державного регулювання відтворення основного капіталу, то підставою для їх формування стали праці західних науковців, в яких виділяється чотири головні цілі державного регулювання загалом, які дістали назву «магічний чотирикутник». До цих цілей відносять забезпечення темпів зростання ВВП відповідно до господарського потенціалу держави, зменшення безробіття, стабільність цін, досягнення зовнішньоекономічної рівноваги, суть якої полягає у прагненні отримання бездефіцитного балансу. Уважно проаналізувавши дані цілі, ми побачимо що вони суперечать одна одній, оскільки, наприклад, зменшення безробіття потребує додаткових бюджетних видатків, що призводять до зростання бюджетного дефіциту та інфляції. Суть «магії» полягає в тому, щоб однаковими темпами рухатися в усіх напрямках чотирикутника.

Вищі цілі державного регулювання породжують цілі нижчого порядку, до яких, зокрема, можна віднести створення сприятливого інституційного середовища для збільшення прибутку, розвитку конкуренції, стимулювання економічного зростання, модернізацію виробництва відповідно до сучасних вимог, підтримання економічної рівноваги, підтримання конкурентоздатності національних виробників на світовому ринку тощо.

Отже, цілі державного регулювання відтворення основного капіталу доречно представити у вигляді певної піраміди (рис. 1), де всі цілі певною мірою субординовані, і ця субординація залежить від еволюції соціально-економічних відносин кожної країни. Характерною особливістю цілей нижчого порядку є те, що під впливом багатьох факторів вони всіляко переплітаються між собою, водночас знаходячись у стані взаємозалежності.

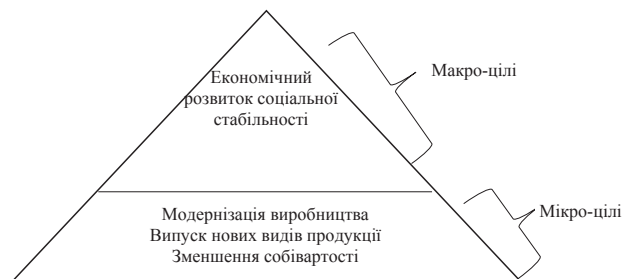

Рис. 1. Цілі державного регулювання відтворення основного капіталу

Оскільки відтворення основного капіталу є складовою частиною суспільного відтворення, а відтворення основних засобів відбувається в процесі суспільного виробництва, то, на нашу думку, доцільно стверджувати, що зміст державного регулювання відтворення основного капіталу полягає в процесі, який складається із запропонованих фаз, а саме: формування продуктивного використання і відтворення основного капіталу. Хочемо ще раз наголосити на тому, що виділення даних фаз (стадій) є власним баченням автора і носить умовний характер і опоненти такого підходу будуть наводити аргументи на користь того, що елементи, які притаманні одній фазі, можуть належати до іншої. Проте нашим аргументом на користь даного підходу є те, що виокремлення фаз дасть змогу більш чіткіше і глибше зрозуміти процеси, пов'язані з державним регулюванням відтворення основного капіталу.

Першою фазою в системі державного регулювання відтворення основного капіталу є фаза «Формування основного капіталу». Вона носить адміністративний характер і характеризується процесами, пов'язаними з надходженням основних засобів на підприємство та з їх оформленням, розмитненням та введенням в експлуатацію. Основна роль державного регулювання в даній фазі зводиться до гарантування рівного доступу до можливості придбання усіма господарюючими суб'єктами засобів виробництва та усунення зайвих адміністративних перепон на цьому шляху.

Наступною фазою цього процесу виступає фаза продуктивного використання основного капіталу, виробнича фаза, характерною ознакою якої є перенесення вартості основних засобів на вартість випущеної продукції та наданих послуг.

Участь держави в даному випадку полягає у формуванні ефективної амортизаційної політики, націленої на ефективне відтворення основного капіталу.

Третьою фазою в процесі державного регулювання відтворення основного капіталу є фаза «Відтворення основного капіталу». Цій фазі притаманний фінансовий характер і характерною її ознакою є мобілізація фінансових ресурсів із метою придбання, реконструкції та ремонту основних засобів. Роль держави в даному випадку полягає в регулюванні можливості доступу господарюючих суб'єктів до джерел фінансових ресурсів із метою відтворення їх основного капіталу.

Щодо основних напрямів державного регулювання відтворення основного капіталу, то, на думку автора, їх доречно визначити за допомогою функцій державного регулювання відтворення основного капіталу, які, своєю чергою, визначити методом логічного аналізу й узагальнення, враховуючи стадії обігу і відтворення основного капіталу та загальні функції держави. Так, ретроспективний аналіз вітчизняної і зарубіжної літератури з даної тематики показав, що під функціями держави розуміють головні напрями і види діяльності держави, обумовлені її завданнями і цілями, і такі, що характеризують її сутність. У даному контексті доречним є зауваження про те, що функції держави не слід ототожнювати із функціями окремих її органів, які є складовою частиною державного апарату. Сучасна економічна література пропонує різноманітну класифікацію функцій, які можна узагальнити таким чином (рис. 2).

Щодо кількості основних функцій держави то в працях кожного дослідника вона різна. Так, більшість учених до основних функцій держави відносять [4, с. 69]: правове забезпечення економічної діяльності; організацію грошового обігу; виробництво суспільних товарів та послуг, що призвані задовольняти колективні потреби; оптимізацію впливу екстерналій, тобто зовнішніх ефектів, що не враховуються ринком; мінімізацію трансакційних витрат, тобто витрат експлуатації економічної

системи; антимонопольне регулювання й розвиток конкуренції; підтримку малого та середнього бізнесу тощо.

Цілком погоджуючись з існуванням вищезазначених основних функцій держави, хочемо також підтримати позиції тих учених, які вважають, що в сучасних умовах існування економічної системи держава повинна більш широко втручатися в економічні процеси. Зараз ми говоримо не про посилення адміністративно-командних впливів держави, а про вплив держави на соціально-економічний розвиток суспільства, що до вищезгаданих стандартних функцій держави додає такі [5, с. 124]:

- пряме державне володіння та управління основними компонентами інфраструктури народного господарства, природними монополіями;
- розробка та проведення активної промислової політики, участь у ключових інвестиційних, структурно-технологічних програмах;
- проведення гнучкої зовнішньоекономічної політики, спрямованої, з одного боку, на поступове входження країни в систему нормальних міжнародних економічних відносин, а з іншого – на захист основних осередків оздоровлення та розвитку національної економіки за допомогою протекціоністських заходів;
- проведення соціальної політики, управління соціальними процесами.

На нашу думку, маючи чітке завдання державного регулювання відтворення основного капіталу, можемо систематизувати його функції та виокремити напрями державного регулювання відтворення основного капіталу:

1. Цільова – полягає у визначенні пріоритетів формування, розвитку і відтворення основного капіталу, реалізується за допомогою економічної політики держави.
2. Стимулююча – характеризується використанням певних регуляторів, які впливають на здатність господарюючих суб'єктів здійснювати процес відтворення основного капіталу – реалізується за допомогою цінової, амортизаційної кредитної політики уряду.

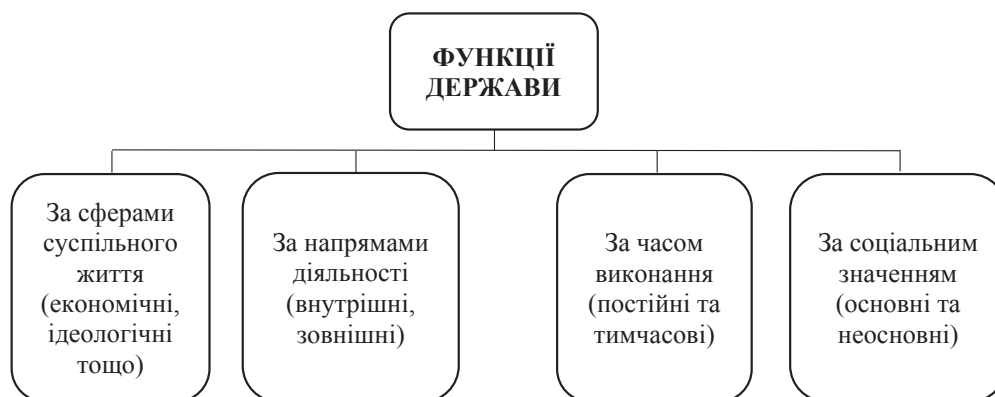

Рис. 2. Класифікація функцій держави

3. Нормативно-правова (держава формує «правила гри», які однаковою мірою стосуються кожного із суб'єктів господарювання в питаннях, пов'язаних із відтворенням основного капіталу) – реалізується за допомогою адміністративної політики.

4. Стабілізаційна – проявляється у запобіганні державою циклічних спадів виробництва, що негативно позначається на відтворенні основного капіталу.

Функції державного регулювання відтворення основного капіталу тісно пов'язані із завданнями, цілями і напрямками регулювання, але не зводяться до них. Завдання – це те, що необхідно зробити, функція – це діяльність, процес вирішення завдання. Цілі державного регулювання відтворення основного капіталу визначають систему функцій такого регулювання.

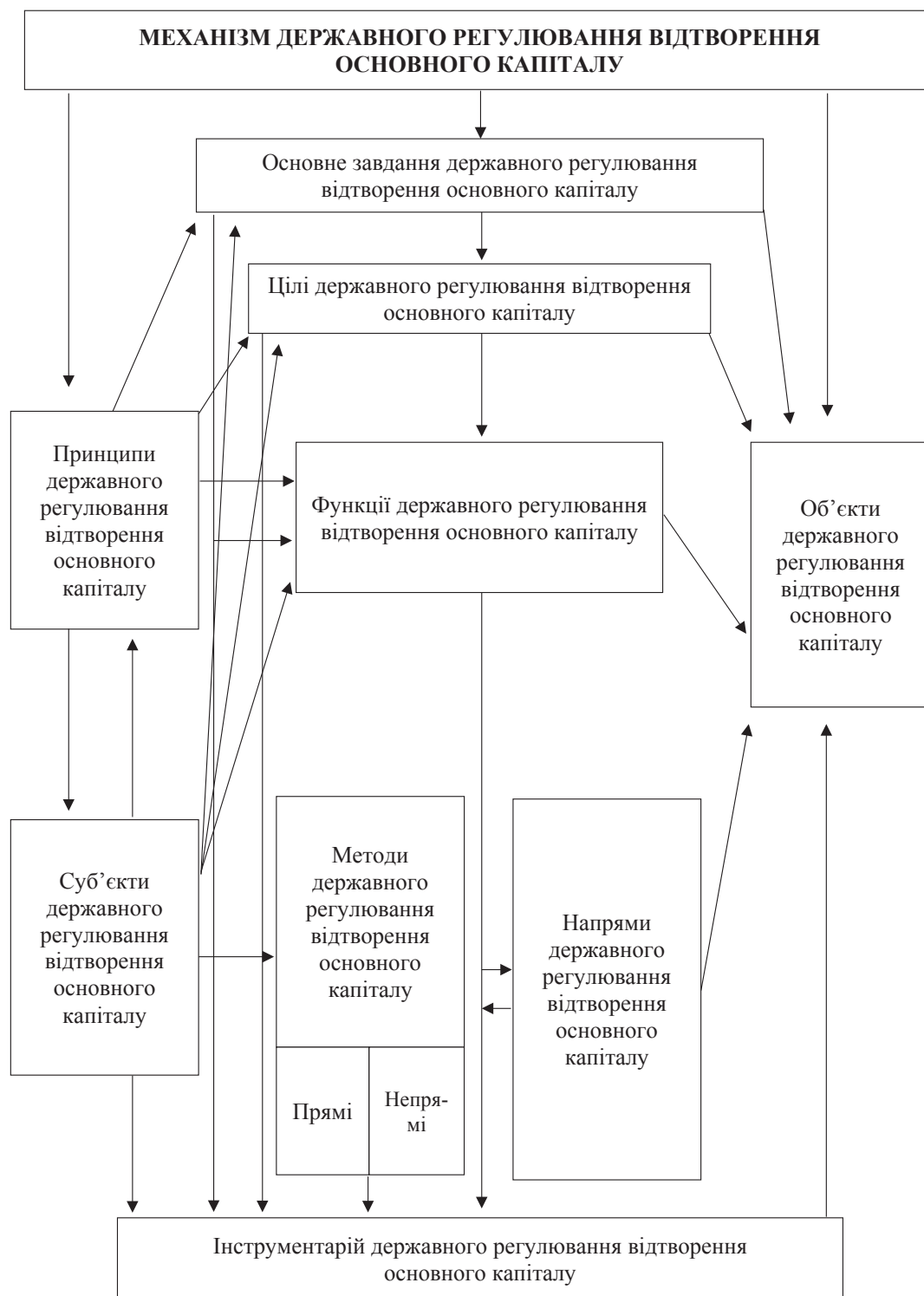

Рис. 3. Механізм державного регулювання відтворення основного капіталу

Джерело: розробка автора

На основі проведеного дослідження можемо запропонувати модель механізму державного регулювання відтворення основного капіталу (рис. 3), формування та функціонування якого на сьогодні поки не відпрацьовано на теоретико-методологічному рівні. Опрацювання сучасної економічної літератури дає змогу виділити лише підходи до визначення категорії «механізм державного регулювання економіки», які можна представити так:

- по-перше, як інструмент реалізації функцій держави та її виконавчої влади [6].

- по-друге, як практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на будь-які суспільні відносини з метою досягнення поставлених цілей [7];

- по-третє, як комплексну систему державного управління, складниками якої є конкретні механізми управління (економічний, мотиваційний, політичний, правовий тощо), які в сукупності здатні забезпечити збалансоване та ефективно функціонування єдиного державного механізму [8];

- по-четверте, як сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління [9, с. 273];

- по-п'яте, як штучно створену складну систему, призначену для досягнення визначених цілей, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, методів, засобів, інструментів державного впливу на об'єкт управління [10];

- по-шосте, як систему, що призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням [11];

- по-сьоме, як сукупність економічних форм, методів, способів і правових норм, за допомогою яких органи державної влади впливають на економічні процеси, забезпечують вирішення суперечностей у соціально-економічних системах [12].

Висновки з проведеного дослідження. Більшість учених розглядають механізм державного регулювання як систему взаємозалежних елементів, які в процесі взаємодії здійснюють вплив на об'єкт управління. Водночас механізм державного регулювання відтворення основного капіталу доречно, на нашу думку, представити як складну компонентну структуру, яка розкриває сутність

державного регулювання відтворення основного капіталу та проявляється у забезпеченні взаємодії між суб'єктами та об'єктами такого регулювання, утворює цілісну систему з асиметричним впливом її елементів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / Л.А. Швайка. – К. : Знання, 2006. – 435 с.
2. Стельмашук А.М. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / А.М. Стельмашук. – Тернопіль : ТАНГ, 2000. – 315 с.
3. Мочерний С.В. Економічна теорія : [підручник] / С.В. Мочерний С.В. Довбенко. – К. : Академія, 2004. – 856 с.
4. Государственное регулирование рыночной экономики : [учебник для вузов] / Под общ. ред. В.И. Кушлина, Н.А. Волгина ; редкол.: А.А. Владимиров [и др.]. – М. : Экономика, 2000. – 735 с.
5. Курс переходной экономики : [учебник для вузов] / Под ред. акад. Л.И. Абалкина – М. : Финстатинформ, 1997. – 640 с.
6. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления : [курс лекций] / Г.В. Атаманчук. – М. : ОМЕГА-Л, 2005. – 584 с.
7. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління» / О.М. Кравченко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2009. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php>.
8. Малиновський В.Я. Державне управління : [навч. посіб.] / В.Я. Малиновський. – К. : Атіка, 2003. – 576 с.
9. Рудницька Р.М. Механізми державного управління: сутність і зміст / Р.М. Рудницька, О.Г. Сидорчук, О.М. Стельмах ; за наук. ред. М.Д. Лесечка. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 28 с.
10. Федоренко В.Г. Політична економія : [підручник] / В.Г. Федоренко, О.М. Діденко, М.М. Руженський ; за наук. ред. В.Г. Федоренка. – К. : Алерта, 2008. – 487 с.
11. Мишина А.В. Механизм государственного регулирования экономики и направления повышения его эффективности в России : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 / А.В. Мишина. – Воронеж, 2009. – 20 с.
12. Трещевский Ю.И. Механизм государственного регулирования российской экономики : методология исследования, особенности формирования и повышение эффективности : автореф. дис. ... док. екон. наук : спец. 08.00.01 / Ю.И. Трещевский. – Воронеж, 1999. – 20 с.